

LA BELLESA, ALS ULLS DE TONI CATANY

Cristina Ros recorre la trajectòria del desaparegut fotògraf mallorquí,
gran retratista que va donar vida a la natura morta

TONI CATANY

EL FOTÒGRAF QUE SABIA QUE RECORDAR SEMPRE ÉS TORNAR

Va sortir de Lluçmajor i volia que la seva obra hi acabés quan ell ja no hi fos. Se sabia "un català de Mallorca" i creia, com Barthes, que "no hi ha més país que el de la infantesa". La Pedrera li dedica aquest mes una exposició

TEXT__ CRISTINA ROS FOTOS__ TONI CATANY

NO ÉS UN EPITAFI, PERÒ HO PODRIA SER. *Toni Catany. D'anar i tornar* és, si més no, un bon encapçalament per definir una actitud davant la vida i distingir-la de tantes existències que dibuixen una fugida cap endavant constant. *D'anar i tornar* no és un viatge únic i en dues úniques direccions. Certament, hi ha en la vida de Toni Catany un viatge d'anada i tornada o, més ben dit, hi ha successius viatges que el fotògraf fa i després retorna al punt on sap que és casa seva. Però tampoc és aquest el sentit que defineix més bé la seva manera d'entendre la vida i la fotografia.

QUAN EL REFERENT ÉS UN MATEIX

En realitat, en aquest *Toni Catany. D'anar i tornar* hi queden reflectits molts dels viatges de l'artista, i sobretot hi queda el de la seva recerca constant dels sentiments, de les emocions, de les persones, els llocs i els objectes que, en trobar-los, el reconduïen a ell mateix. De fet, Toni Catany és el fotògraf i el viatger (en ge-

ografies diverses, però també en el temps, en les olors o en els colors) que sempre va equiparar l'anada i la tornada, perquè per a aquest llucmajorer, "un català de Mallorca", com el va definir Salvador Espriu, anar era tornar, segur com estava que veure és reconèixer i que qualsevol troballa, encara que fos la més fortuïta (que mai no ho era, sol dir l'amic poeta Miquel Bezares, president de la Fundació Toni Catany), acabava per despertar el seu record. Recordar sempre és tornar.

En aquest sentit, Catany compartia el pensament de Roland Barthes: "La infantesa és la via real per la qual coneixem millor un país. En el fons, no hi ha més país que el de la infantesa".

Un escrit del fotògraf que es reproduïx a la publicació *Record de Toni Catany* (el pregó que li va dedicar el seu amic Antoni Garau, també llucmajorer i actual director de la Fundació Toni Catany) es pot llegir en el mateix sentit que la cita de Barthes: "Generalment és

EIVISSA Per a Toni Catany, el retrat titulat *Nin. Eivissa*, fet el 1967, és la primera fotografia que considera pròpiament d'autor de la seva trajectòria. A l'esquerra, Toni Catany, fotografiat per Francesc Guitart també a la més gran de les Pitiüses, el mes de març del 1970.

a França que em demanen quins són els referents de la meua obra. Al principi ni entenia la pregunta i, quan la vaig entendre, no sabia què contestar. Potser hauria entès millor la pregunta: «En qui o en què t'inspires per fer les teves fotos?» La resposta és clara: «En mi mateix. Jo sóc el producte d'una sèrie de vivències que s'han anat acumulant amb els anys».

DE LLUCMAJOR A LLUCMAJOR

Hi insistim: *Toni Catany. D'anar i tornar* no és un epitafi, tot i que havia nascut a Lluçmajor, el 15 d'agost del 1942, que quan encara no es considerava fotògraf havia marxat a Barcelona, el 1960, i va morir sobtadament en aquesta ciutat, el 14 d'octubre del 2013, quan preparava el retorn definitiu al seu poble, una tornada per a ell però sobretot per a les seves obres, les coses i el seu món.

Toni Catany està enterrat al petit cementiri del seu poble nadiu, mentre que el corpus

de la seva obra, la col·lecció de fotografies que tenia d'altres artistes, la seva immensa biblioteca especialitzada en el que va ser la seva professió, els objectes que va retratar, béns preuats del fotògraf, escrits, quaderns, llibres sense editar, arxiu, càmeres, laboratori i estris diversos en aquests moments estan a l'espera de la construcció del Centre Internacional de Fotografia que, amb el seu nom, Catany somniava per a la casa familiar, al carrer del Purgatori de Lluçmajor.

Una de les paradoxes de la vida: Toni Catany es va morir després d'haver lluitat durant anys, tot un purgatori, perquè aquest centre es pogués fer realitat. Gairebé dos anys i mig després de la mort del fotògraf, a la fi les principals institucions mallorquines i la Fundació Toni Catany, que gestiona el llegat de l'artista, fan els primers passos per fer que aquest somni esdevingui realitat.

I, mentrestant, *Toni Catany. D'anar i tornar* és el títol que s'ha donat a l'exposició que

el pròxim 14 de març s'inaugura a la Pedrera de Barcelona i que es podrà visitar fins al 17 de juliol.

TANTS CATANYS I UN DE SOL

És, com han volgut fer saber els organitzadors i comissaris, Antoni Garau i Alain D'Hooghe, un viatge per un dels múltiples Catanys possibles i, en cap cas, el viatge definitiu o, més ben dit, l'exposició definitiva, ja que és tant el gruix i la varietat del llegat del fotògraf que encara queda molt de material per estudiar. "La vida i l'obra de Toni Catany es podrien definir potser com una successió incessant d'anades i tornades entre Lluçmajor i Barcelona, entre el Mediterrani i la resta del món, entre l'interior i l'exterior, entre els projectes i els records, entre les tècniques fotogràfiques del passat i les tecnologies d'avui dia", escriuen els responsables d'una mostra que reuneix unes 150 fotografies -moltes, inèdites-, alguns dels principals llibres del fotògraf i ob-

jectes que són presències reiterades en l'obra i en la vida de l'artista.

El 1967 Toni Catany va retratar a Eivissa un nin darrere del qual apareixen dues dones grans vestides de pageses. És l'obra que el mateix Catany considerava com la seva primera amb la singularitat que ha de tenir la fotografia d'un fotògraf. És la imatge d'un nin eivissenc amb el cap pelat, com anaven la immensa majoria dels nins en aquella època, com havia anat el mateix Catany anys abans, segurament vigilat per la mare i alguna dona més de la família. En aquell retrat del nin eivissenc es començava a trobar a ell mateix. En un petit got amb aigua, una branqueta torta el fa tornar als pins inclinats sobre la costa de Lluçmajor que acaba d'observar i retratar. Quan, anys després, viatja al Carib, s'enamora de les palmeres tortes, però continua mirant cap a casa no sense evitar l'ull crític quan escriu: "Al mar d'Ulisses, però, cada cop hi ha més formigó i menys zones verges. Els pins,

UN TORS O UN CODONY? La fotografia *Sense títol* (1988), que s'inclou a la sèrie *Somniar déus*, representa un tors masculí agafat des de les anques. La torsió del cos i la perspectiva que decideix el fotògraf converteixen la figura humana en una forma molt semblant a la d'un fruit.

que abans creixien sobre les roques, a frec d'onades, són substituïts ara per palmeres, i les roques són cobertes amb formigó i rajoles perquè el vianant hi tengui bon passejar, ran de mar, no fos cosa que es mullàs els peus o li entràs arena dins de les sabates. No tenc res contra les palmeres, però m'agraden més les que creixen, salvatges, a les platges del Carib".

No debades Miquel Bezares deia que "el fotògraf s'aproxima a la inversemblant ficció que és la realitat", unes paraules que es poden complementar amb les que li va dedicar l'escriptor Miquel Àngel Riera quan va dir que "Catany proclama la radical insuficiència de la realitat". O també les escrites per Alexandre Cirici: "Molt literàriament, Catany fa associacions d'idees entre objectes naturals o habituals i objectes d'art. [...] Amb un tema tan senzill com poques flors i un vas d'aigua, evoca les velles cases patriarcals". D'aquestes associacions d'idees se'n troben desenes a l'obra de Catany: com es vincla cap enrere el cos nu

de l'amiga Roser i com ho fan alguns dels més bells retrats de la sèrie *Somniar déus*; com es tapa la cara amb un vel de flors semitransparent una dona índia i com Toni Catany ho recorda des de l'estudi amb un gerro velat per un mocador; com les rajoles hidràuliques retratades a Benares podrien ser les de ca seva o les que trepitges qualsevol veí de Lluçmajor; com les parets mestres ens porten a les pintures de Tàpies, de Scully o de Rothko; o com quatre peixos damunt un plàstic retratats a l'Índia podria haver-los captat als afores d'un mercat de Barcelona o per ventura els hauria pogut

Va buscar a Etiòpia el Jamjam del 'Tirant lo Blanc' fins que el va trobar i retratar

comprar a un nin pescador de la Barceloneta de fa temps. Quan anar és tornar.

comprar a un nin pescador de la Barceloneta de fa temps. Quan anar és tornar.

NI FORTUÏTES NI ANECDÒTIQUES

Si bé els que millor coneixien Toni Catany asseguraven que les seves troballes només semblaven fortuïtes, per entrar en el món de l'artista i per comprendre la seva manera d'observar-lo hi ha algunes anècdotes (no tan anecdòtiques) que poden conduir a aspectes essencials de la seva particular manera de fer. La primera la relata Manuel Forcano: "Era l'any 2007 que vaig tenir el privilegi de viatjar amb ell. Jo duia un grup de viatgers a conèixer l'altiplà etiòpic, les fonts del Nil blau, les antigues ciutats en pedra de Gondar, Axum i Lalibela. Toni Catany treballava aleshores en el seu *Visions del Tirant lo Blanc* amb el poeta Josep Pièra, i va voler acompanyar-m'hi. Em va dir que necessitava trobar i retratar el rei Escariano, aquell que Joanot Martorell diu «senyor dels negrins d'Etiòpia». [...] Durant el vol entre Ad-

dis Abeba i la ciutat santa de Lalibela, on celebrariem el Timkat, en Toni va mostrar-me alguns fragments del *Tirant lo Blanc* en què Joanot Martorell descrivia el rei d'Etiòpia: «Era un home de cos molt gran i de molt bella disposició. Home fort i valentíssim cavaller negre també anomenat el rei Jamjam». «Això és el que exactament vinc a cercar», va dir-me". Conta Forcano que la ciutat estava en festes, que el grup es va mesclar entre la gentada: "Mentrestant, en Toni visurava els transeünts de cua d'ull per descobrir el seu Escariano. [...] De sobte va cridar: «Allà!», i assenyalava un noi alt i fornit que muntava un mul pelut i estopós. [...] Mentre anàvem dretament cap a ell, el vam veure davallar del mul per començar a mudar-se i afegir-se a la processó al costat d'un grup de diaques: sobre el xandall s'hi posava una casaca brodada de flors i orles de punt i sobre el cap s'hi va cenyir una feixuga corona de metall daurat on fulguraven encastats vidres de colors tallats com diamants. En

RETRATS TROBATS Quan viatjava, Catany no preparava les fotografies. A Isla Margarita va gaudir retratant les dones tal com anaven endiumenjades, guarnides amb flors. La foto titulada *Margaritenya*, del 1996, és una polaroid transportada.

Toni, famejant de fotografiar-lo, em va demanar que obtingués el seu permís, i el noi, en veure's protagonista de la sessió, se'n va avergonyir i, incrèdulament, es va posar a riure entre carn i pell. En Toni li va exigir, però, que no rigués, que es mantingués seriós, que era el gran rei d'Etiòpia... «Ja tinc el Jamjam del Tirant, no era sinó ell qui jo esperava», va exclamar triomfant. Com va dir sant Jeroni: no voler ser perfecte és un delictes».

LES VELLES TELES DE TOMAR AMETLLES Toni Catany, més enllà del que puguin semblar algunes de les seves fotografies, era d'una extraordinària austeritat. Gairebé no necessitava res per fer una fotografia. La trobava o la cercava, però com es pot veure en aquestes pàgines, tres petites fruites damunt unes estovalles de plàstic en un racó qualsevol del Carib li bastaven. I segur que també li recordaven alguna tauleta molt semblant al corral de ca sa mare.

Ja havia traçat el seu camí futur pocs anys després d'instal·lar-se a Barcelona, on no oblidem que es va desplaçar per estudiar un grau de química, tot i que es passava el temps a les tertúlies amb alumnes de belles arts, amb intel·lectuals mallorquins o establiment contacte amb força escriptors catalans, molts dels quals retrataria: Josep Pla, Terenci Moix, Pere Gimferrer, Joan Vinyoli, Carme Riera, Blai Bonet, Villangómez, Llorenç Villalonga i Espriu, entre molts altres. Havia decidit que es quedaria a Barcelona i que havia de trobar una casa que pogués encabir tot el seu món. Després d'un pa-

La casa de Catany al carrer Nou de la Rambla conté tot l'univers del fotògraf

rell d'intents i trasllats frustrats, va trobar aquell habitatge que semblava fet per a ell, al carrer Nou de la Rambla.

La nova casa, la mateixa que des que Catany va morir ha esdevingut, segons paraules de Garau, "el seu paradís congelat", va ser, les quatre dècades en què hi va viure, l'estudi de fotògraf, la casa, el magatzem de viatges i vivències, l'espai per als amics, la biblioteca on forjar lectures, l'arxiu de la feina feta, l'habitació fosca per al revelat o el racó on aprendre a manejar les tècniques digitals. La casa de Nou de la Rambla, un principal de sostres altíssims, tenia tot el que acabaria per definir l'univers de Toni Catany: el que és vell, històric, les emprems del pas del temps, els sostres altíssims, les parets endomassades, una antiga sala de ball que seria plató fotogràfic, un pati-terassa on podia posar i tenir cura dels cossiols com ho feia sa mare a Lluçmajor i un colomer, un element que hi va haver un temps en què es trobava a totes les cases llucmajoreres.

L'anècdota que alguna vegada he sentit contar resulta molt significativa del que cercava i estimava Toni Catany. D'infant, com qualsevol de la seva generació en una zona seca i de terra prima, va haver d'anar molts estius a ajudar la família a tomar ametlles. Ja de fotògraf, les teles de sac que es fan servir per a aquesta tasca foravilera es van convertir en companyes inseparables d'alguns dels seus viatges, però sobretot en presències irrenunciables per a les sessions de retrats i natures mortes que es desenvolupaven en aquella vella sala de ball de la casa de Nou de la Rambla.

Una vegada, Toni Catany va contactar des de Barcelona amb una persona de la seva família a Lluçmajor. Volia que li fessin arribar algunes d'aquelles teles de tomar ametlles que es conservaven en qualsevol porxo mallorquí. La persona que els hi va enviar devia pensar que aquells teixits foradats, tacats, plens d'enganxades, fosc el color per l'ús i amb

RELACIONS ENTRE LLOCS I ÈPOQUES DIVERSES

De la comparació entre les dues fotografies d'aquestes pàgines, s'estableixen relacions evidents. Una és un retrat d'una dona margaritenya feta a Isla Margarita el 1996, mentre que *Natura morta* núm. 39 és una foto realitzada el 1983, 13 anys abans. Toni Catany trobava i retrobava paral·lelismes en espais i temps diversos.

miques solidificades per tot arreu no eren apropiades per a un fotògraf. Toni Catany, en rebre aquells bolics de teles noves, no va saber què fer-ne. La bellesa, per al nostre fotògraf, tenia molt a veure amb el desgast que infringeix el temps i l'ús sobre les coses. Només així les veia autèntiques. No era una qüestió de melangia, un sentiment que s'ha relacionat infinites vegades amb l'obra de Catany, sinó amb una sensibilitat especial cap al que desprèn vida.

NO HI HA MALES HERBES

Fins ara gairebé només hem esmentat el terme *bellesa*, essencial en el corpus fotogràfic i vital de l'artista. Hi podem arribar a través d'un horabaixa d'estiu, pocs mesos abans del traspàs de Toni Catany, quan va venir amb uns amics a la casa de foravila de qui escriu aquestes línies. Record que ens passejàvem entre figueres, vam fer una ullada a l'hortet i vam anar cap a la casa. Vaig comentar que te-

nia una feinada, que sens falta m'havia de posar a arrabassar les males herbes que m'ho envaïen tot. Toni Catany mirava i no va dir res. Va ser l'amic Antoni Garau qui li va agafar la veu: "En Catany sempre diu que no hi ha males herbes".

Per al fotògraf, la natura no fa créixer bones i males herbes, no volia distingir-les. I si observem les imatges que ell ofería no solen ser mai les d'allò que qualsevol entén per bellesa. Per ventura, la bellesa que podem qualificar de tradicional l'avorria, no li aportava cap valor afegit. En canvi, aquells vells pots de pintura que la mare havia convertit en petits cossiols dels quals només en sortia una branqueta de vida, aquelles olles foradades on hi havia un esqualid cactus, aquell plat rovellat amb la forqueta bruta i el pa ple de floridura, allò per a ell era bell. Com ho era un codony tot sol, que és bell de per si, però que Catany l'enfocava com si es tractés d'un dels torsos dels seus déus masculins.

Davant una natura morta de Toni Catany -algunes de les quals transporten a la fotografia una pintura de Chardin-, Manuel Forcano va escriure un passatge tan significatiu que mereix transcripció: "Tot queda pres en una

Catany va treballar els últims anys perquè tot el seu llegat tornés amb ell a Lluçmajor

fotografia. I els ulls faran de zoom per fixar-te en els detalls i constatar si encara hi ha colors o tot és ja en blanc i negre. Si de sobte ho veus tot borrós, serà que plores". El mateix Toni Catany ho va deixar escrit respecte de la darrera sèrie que va treballar, *Altars profans*: "Inventar una imatge, una composició, per expressar un sentiment, una sensació, amb uns objectes i a tra-

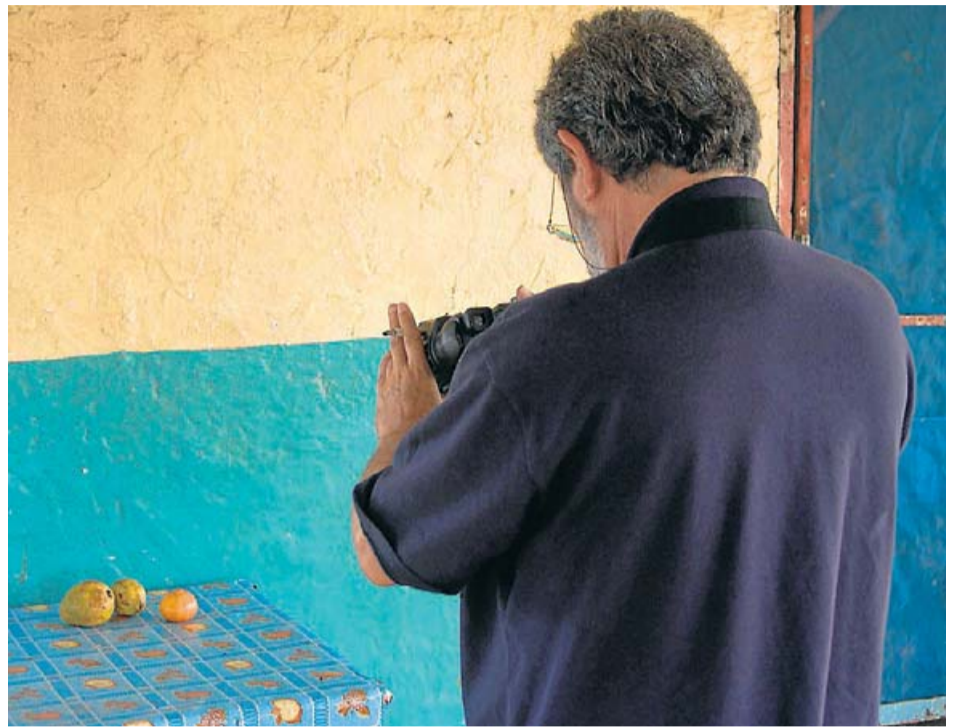
vés d'uns objectes". És la fotografia de les emocions, i així és la fotografia de Toni Catany.

VIATJAR PER TROBAR-SE

No podem acabar aquest viatge desordenat però personal per la figura i l'obra de Toni Catany sense fer un recorregut, ni que sigui breu, pels seus viatges, gairebé sempre lligats a projectes de feina, a la recerca d'unes altres històries i uns altres paradisos que, tanmateix, sempre el portarien a la seva infantesa, a retrobar-se. D'ell, que va ser un autodidacte de la fotografia, que sempre va voler dir-se fotògraf i no artista, fa de mal dir si la seva obra deu molt als nombrosos viatges que va fer o si són els llocs coneguts i recorreguts els que estan en deute amb Toni Catany. Des d'aquells primers reportatges que, amb Baltasar Porcel per a la revista *Destino*, els van dur a Egipte i a Israel el 1968, fins a la descoberta de Venècia, de la qual adorava la decadència, i de tota la Mediterrània, *La meva Mediter-*

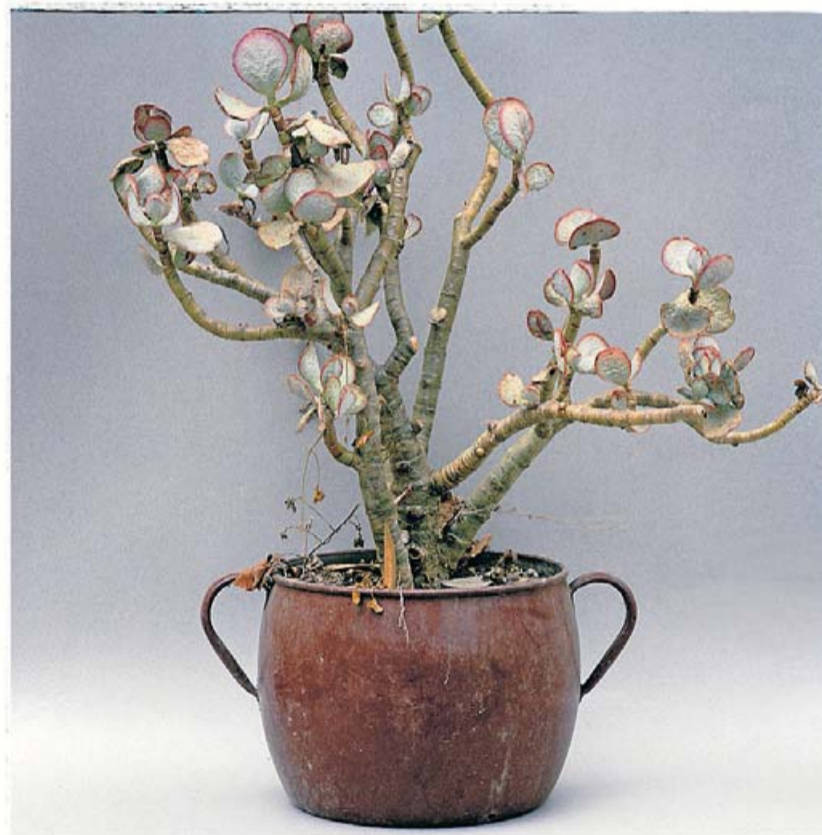

SENZILLES Al fotògraf llucmajorer li agradaven especialment les coses més senzilles. A dalt i a la dreta, la polaroid transportada *Figues de moro* (1999) i un dels cossios de sa mare, *Cossiol, núm 10* (1985).

EL FOTÒGRAF RETRATAT El 2008

Toni Catany fa un dels seus viatges a Veneçuela, on realitza la fotografia *Costa Occidental, Veneçuela*, que és la que obre aquest reportatge. En la imatge superior, l'amic Adrià Pujol retrata Toni Catany en el moment de fer l'esmentada fotografia.

rània, que en un cert sentit hi trobaria paral·lismes a l'Índia, Bangla Desh, Cambodja, el Vietnam, Laos i Indonèsia. Aquests viatges a la recerca d'uns altres colors quan veia tornar-se gris el seu entorn, aquella bellesa primària i alegre de Veneçuela, Cuba, Mèxic, la República Dominicana. A tots aquests països, Catany es trobava, com sempre, cercant les coses petites que parlen de les grans coses, i del que és local que té el pes per esdevenir universal.

ELS ÚLTIMS ANYS

Tot i que s'ha contat en nombroses ocasions, Toni Catany es va passar els últims deu anys de la seva vida intentant reunir adhesions institucionals per poder fundar a Lluçmajor el Centre Internacional de Fotografia. El fotògraf pensava que li havia arribat l'hora de decidir què fer amb tot el seu patrimoni fotogràfic i, a més, mentre ell encara fos viu, poder transmetre la seva experiència i facilitar les relacions amb fotògrafs i altres professionals

d'aquest àmbit amb els quals havia fet amistat arreu del món.

Les relacions amb les institucions moltes vegades són complexes, i sempre són lentes o, si més no, poc àgils. Després d'un seguit de contratemps i desil·lusions, el 26 de juny del 2013 Toni Catany escrivia als responsables del Consell de Mallorca (en aquell moment governat pel PP) en uns termes que resultarien premonitors: "Em demanau temps i cada dia en tinc menys". Res feia pensar que pocs mesos després el fotògraf moriria a Barcelona. Era el 14 d'octubre d'aquell mateix 2013.

El fotògraf cercava la bellesa de les coses simples, de les empremtes del temps

Més tard o més d'hora, tot artista es pregunta què serà del seu llegat. Els envaeix la por a la dispersió de l'obra, que cada peça es pugui vendre en qualsevol mercadet al preu que sigui; els envaeix la por que ningú no en tinguí cura i que es faci impossible la contemplació en un futur del conjunt de l'obra com un corpus que presenta una coherència amb la vida i la trajectòria de l'artista. És més, els fotògrafs saben, més que no els pintors o altres artistes, que la futura cura de la seva obra està menys garantida.

A Catalunya se n'ha parlat sovint, del llegat dels fotògrafs en els últims anys. El de Xavier Miserachs va ser dipositat per les seves filles al Macba, el mateix Joan Colom va donar al MNAC els 9.000 originals del seu arxiu, i els hereus de Paco Gómez van cedir l'arxiu complet de l'autor a la Fundació Foto Colectania. Són només alguns casos que evidencien la dispersió a la qual es veuen abocats els fotògrafs per preservar els seus llegats. D'aquí que

el conseller Ferran Mascarell, abans d'acabar la legislatura, deixàs sembrada la llavor per a un futur Centre Nacional de Fotografia.

El llegat de Toni Catany està preservat per la fundació que porta el seu nom i té futur al seu poble. Per a Toni Catany, aquest desig no es fonamentava només en la voluntat de tornar, sinó sobretot de dinamitzar l'illa de Mallorca, que pateix la manca d'un centre de fotografia de referència, i més en un poble, com el seu de Lluçmajor, que fins fa molt poc, no tenia cap porta oberta a l'art contemporani. Des que s'hi va constituir la Fundació Toni Catany, Lluçmajor ha acollit *Altars profans*, de Toni Catany, una individual de Pentti Sammallahhti i un diàleg entre les ceràmiques de Miquel Barceló i les fotografies que Catany va fer d'aquestes peces. I per al mes d'abril s'exhibirà una gran selecció de fotografies de Masao Yamamoto. Tots són artistes de l'òrbita del fotògraf que sempre va voler tornar a Lluçmajor. ■